

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

WERKAANTEKENINGEN

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl
KvK Utrecht 30276683

T 5.1.2e
F 5.1.2e
5.1.2e@rivm.nl

Datum
15 mei 2018

Bespreking	Klankbordgroep "Chroom-6 en CARC" en "Gezondheidsonderzoek tROM Tilburg"
Vergaderdatum en -tijd	15 mei 2018, 13.05 – 15.05 uur
Vergaderplaats	Meet Up Jaarbeurs, Utrecht
Deelnemers:	Namens de klankbordgroep: 5.1.2e (voorzitter), 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e en 5.1.2e 5.1.2e
Afwezig m.k.	5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e en 5.1.2e 5.1.2e (Het Notuleercentrum)
Verslag	

1. Opening, mededelingen en bespreking gewijzigde verklaringen van belangen.

De voorzitter opent de vergadering om 13.05 uur en heet de aanwezigen welkom. Hij vult voorlopig alleen het voorzitterschap in, maar er wordt gezocht naar een tweede voorzitter.

De heer 5.1.2e deelt mee dat SZW op 14 mei een campagne is gestart, onder het motto 'werken met gezond verstand is veilig werken met gevaarlijke stoffen'. De belangrijkste speerpunten hierbij zijn: vragen aan werkgevers of zij voldoen aan de wettelijke verplichtingen op dit gebied en hen stimuleren om meer werk te maken van het veilig werken met gevaarlijke stoffen. Hij vindt de aanpak vrij opmerkelijk en vergelijkt deze met de VAST-campagne van ongeveer tien jaar geleden. Geconcludeerd wordt dat de overheid de verantwoordelijkheid voor omgang met gevaarlijke stoffen te veel verschuift naar de sector, die dit vaak niet aankan en onvoldoende op de hoogte is van wetten en regelgeving op dit gebied. Het is effectiever dat werkgevers gebruik maken van specialisten en uitgaan van evidence based praktijkcases. In dit kader worden eerdere praktijkcases genoemd rond het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen, het afbijten van vliegtuiglakken en drycleaning door TNO, in het kader van CO₂-reductie. De heer 5.1.2e biedt aan hier informatie over aan te leveren.

Er zijn geen gewijzigde verklaringen van belangen.

2. Publicatie onderzoek Chroom 6 POMS

Toelichting

De heer 5.1.2e meldt dat de op 12 april geplande persconferentie is verplaatst naar 4 juni, in Den Haag. De klankbordgroepleden zijn daarbij vanzelfsprekend van harte welkom, maar deze conferentie is ook via een livestream te volgen. Op die datum vindt de officiële publicatie van de onderzoeksrapportages naar Chroom 6 op de POMS en het synthesesedocument plaats en wordt het advies van de paritaire commissie aan de staatssecretaris uitgereikt. De heer 5.1.2e zal namens de klankbordgroep een en ander toelichten. Daarnaast wordt de aangepaste collectieve regeling van Defensie gepresenteerd, die recent tot stand is gekomen, in overleg tussen Defensie en de vakbonden.

Datum
15 mei 2018

Ook wordt de brief van de klankbordgroep openbaar gemaakt en verzonden naar de staatssecretaris van SZW, met een kopie aan de vaste Kamercommissie SZW en de staatssecretaris van Defensie. Hierin komen onder meer aanbevelingen voor vervolgonderzoek terug, die verder gaan dan de Chroom 6-situatie bij Defensie.

Na de persconferentie staan alle genoemde publicaties en twee brochures (over de bevindingen van het onderzoek en over de wijze van onderzoek) op de website. De brochures kunnen ook worden opgevraagd. Daarnaast komt op de website een filmpje, met een samenvatting van de belangrijkste punten uit het synthesesedocument, en een infographic. Aan de hand van deze infographic kunnen oud POMS-werknemers die een specifieke functie hebben gehad vrij snel zien of zich bij deze functie bepaalde aandoeningen hebben voorgedaan. Tot slot komt op de site een overzicht met alle onderzoeksvragen en subvragen, met korte antwoorden hierop c.q. verwijzingen naar de onderzoeksrapportages.

In dezelfde week (op 6 juni in Roermond en 8 juni in Almelo) zijn twee voorlichtingsbijeenkomsten voor oud POMS-medewerkers. Deze zijn – in tegenstelling tot de persconferentie – niet bedoeld voor media, al kan hun aanwezigheid niet worden uitgesloten. Deze oud-medewerkers ontvangen ook een aankondiging van de persconferentie op 4 juni.

Reactie klankbordgroepleden

- Gevraagd wordt hoe de klankbordgroepleden worden geïnformeerd over producten die gepubliceerd worden zoals op 4 juni. Het vooraf toesturen van een persbericht wordt in ieder geval op prijs gesteld. De heer ^{5.1.2e} zegt toe dat hij de klankbordgroep tijdig zal informeren.
- Ook zou de klankbordgroep geïnformeerd willen worden over de aanpassingen van de coulanceregeling. Aangegeven wordt dat deze is gebaseerd op de risicobeoordeling en de lijst van aandoeningen bij WP 5.1. De nieuwe regeling bevat ook elementen voor nabestaanden. Bij sommige aandoeningen wordt de blootstellingsduur meegenomen en de mogelijkheid dat aandoeningen zich nog kunnen ontwikkelen. Over deze regeling hebben ook externe deskundigen meegedacht. De klankbordgroep spreekt haar waardering voor de regeling uit, en voor de snelheid waarmee deze tot stand is gekomen. Aangegeven wordt dat het met name aanpassingen in de eerdere regeling betreft, die al behoorlijk coulant was. De afstemming tussen Defensie en vakbonden kostte relatief veel tijd.
- Gevraagd wordt of de coulanceregeling ook consequenties heeft voor de NS-regeling. Dit is nog niet bekend: op dit moment loopt pas de 1^e fase van dit onderzoek.
- Positief is dat er, naar aanleiding van de onderzoeken, inmiddels binnen Defensie een arbotafel Chroom 6 is. Daarnaast zal Defensie een tweede quick scan Chroom 6 uitvoeren. De eerste quick scan Chroom 6 is uitgevoerd voor het begin van de Chroom 6-onderzoeken. De situatie van nu wordt vergeleken met de situatie bij de aanloop naar de Chroom 6-onderzoeken. De resultaten hiervan, gekoppeld aan een auditrapport, worden ook rond 4 juni gepubliceerd.

Vervolgens wordt ingegaan op de opzet van een 'aanvliegroute' voor het vervolgonderzoek bij andere Defensielocaties. Na afstemming tussen de paritaire commissie met Defensie is besloten dit onderzoek alleen te richten op Chroom 6 en niet op andere chemische stoffen. Het onderzoek gaat terug tot 1 juni 2015.

Nog niet bepaald is wat het startpunt is. In principe zijn al sinds de jaren '70 de gevaren van het werken met Chroom 6 bij Defensie bekend.

Datum
15 mei 2018

Defensie heeft inmiddels een (andere dan de eerder genoemde) quick scan uitgevoerd naar de verschillende locaties in Nederland. In ieder geval zullen alle drie de Defensieonderdelen worden onderzocht, met name gericht op het in kaart brengen van blootstelling en risicobeoordeling. De invulling van de zorgplicht en inrichting van de bedrijfsgeneeskundige zorg zullen waarschijnlijk ook onderdeel van het vervolgonderzoek zijn.

De voorzitter stelt voor dat de paritaire commissie de klankbordgroep hier wat eerder bij betreft dan bij het vorige onderzoek. De heer 5.1.2e zal dit met deze commissie afstemmen.

3. Voortgang onderzoek tROM Tilburg

Toelichting

Na selectie en indikking zijn 44 onderzoeksvragen overgebleven en is sprake van negen werkpakketten. Daarvan zijn drie algemene werkpakketten identiek aan het Defensieonderzoek (WP 3, WP 5.1 en WP 7.1), zijn er twee algemene pakketten met een aanpassing die al vrij ver gevorderd zijn (WP 8.1 en WP 9) en vier specifieke werkpakketten die aangepast dienen te worden omdat zij niet identiek zijn aan het Defensieonderzoek (WP 4, WP 5.2, WP 6 en WP 8.2). Deze werkpakketten worden kort toegelicht. Verschillend bij dit onderzoek ten opzichte van het POMS-onderzoek is dat het gaat om uitkeringsgerechtigden in plaats van werknemers en dat de werkzaamheden zijn uitgevoerd in een loods van derden. Ook is van alle personen bekend hoeveel gewerkt hebben en op een bepaalde manier is vastgelegd wat ze gedaan hebben. Ook de tijdperiode is anders dan bij POMS. Daarnaast is geen sprake van functies, maar van taken. Afgelopen weken hebben er gesprekken plaatsgevonden met ongeveer 100 betrokken uitkeringsgerechtigden, wat heeft geleid tot een consistent beeld. Binnenkort zal bepaald worden met welke medewerkers van de gemeente, NedTrain en het Spoorwegmuseum gesproken wordt. Bij WP 5.2 wordt gebruik gemaakt van de input uit een eerder onderzoek van IKA Ned.

Reactie klankbordgroepleden

- Gevraagd wordt of in WP 4 terugkomt hoeveel mensen zijn blootgesteld. Dit is niet het geval, maar het komt wel in WP 6 terug. De informatie hierover is gebaseerd op cliëntendossiers van de gemeente Tilburg. In deze dossiers is ook informatie over werkzaamheden opgenomen, waarvan de blootstellingsduur kan worden afgeleid. In totaal hebben 800 uitkeringsgerechtigden en 25 medewerkers van de gemeente (vooral trajectbegeleiders) op de werklocatie gewerkt.
- Er moeten goede afspraken worden gemaakt over het omgaan met scores voor blootstellingen en de uitkomsten van risicobeoordelingen. Hierover moet achteraf geen discussie zijn, zoals bij het POMS-onderzoek. Er zou niet weer achteraf een discussie moeten ontstaan over woordgebruik bij de risicobeoordeling. Er moet van te voren nagedacht worden over formulering.
- Gevraagd wordt welk beeld tot nu uit de met uitkeringsgerechtigden gehouden gesprekken naar voren komt. 5.1.2e antwoord dat tot nu toe het beeld is verkregen dat men geen informatie heeft gekregen over Chroom 6 en de risico's van werken in een stoffige omgeving. Er was sprake van een slecht arbohygiënisch beleid; bedrijfsgeneeskundige zorg was nauwelijks aan de orde

Datum
15 mei 2018

en er waren onvoldoende persoonlijke beschermingsmiddelen. Ook waren de verantwoordelijkheden van de betrokken partijen niet duidelijk en de werksfeer en bejegening niet optimaal. Bij sommigen is er soms zelfs gekort op de uitkering. De heer ^{5.1.2e} die bij een aantal gesprekken aanwezig was, heeft niet het idee dat de geïnterviewden vooraf zaken met elkaar hebben afgestemd. De samenstelling van de groep is ook heel divers.

- Op de vraag of de uitkeringsgerechtigden al andere gezondheidsproblemen hadden, wordt aangegeven dat dit bij een aantal van hen het geval was.
- Ook wordt gevraagd of mensen al tijdens het werk klachten kregen en aan wie dit werd gemeld. Dit is soms het geval geweest. Hierbij werden zij verwezen naar de huisarts.
- Desgevraagd wordt gemeld dat de rol van de bedrijfsarts onderzocht wordt, omdat hierover nog onvoldoende duidelijkheid bestaat. Wel is bekend dat een RI&E is uitgevoerd door een extern bureau, maar die was niet diepgaand. Ook is isZW betrokken geweest bij deze werklocatie, bijvoorbeeld bij een valincident. Helaas is er weinig inzicht in wat deze Inspectie heeft geconstateerd en wat hieruit is voortgekomen.

Vervolg

De heer ^{5.1.2e} koppelt de door de klankbordgroep gemaakte opmerkingen terug naar het werkgroepeliders-overleg. De klankbordgroep wordt gevraagd om te zijner tijd per mail te reageren op de rapporten WP 8.1 en WP 9. De rapporten WP 4, WP 6 en WP 8.2 komen wél ter bespreking aan de orde. In principe gebeurt dit op 10 september a.s., maar deze vergaderdatum staat nog niet vast. Doelstelling is dat de eindversies van de rapportages eind september naar de onderzoekscommissie gaan. Daarnaast verschijnt ook bij dit onderzoek een synthesesedocument.

4. CARC: opzet onderzoek HDI en overzicht werkpakketten

De verwachting was dat er vandaag ook een onderzoeksplan voor CARC-blootstelling zou liggen, maar dit is was nog onvoldoende ver ontwikkeld om bij de klankbordgroep neer te leggen. Wel is er een plan van aanpak toegestuurd.

Toelichting

Uitgangspunt bij dit plan van aanpak is het eerste onderzoeksrapport dat hierover is gepubliceerd. Hieruit is een lijst met stoffen die in CARC zitten naar voren gekomen, waarvan HDI de belangrijkste is en ook in alle soorten CARC in relevante hoeveelheden voorkomt. Als nummers 2 en 3 kwamen respectievelijk aromatische oplosmiddelen en kobaltverbindingen naar voren. Een andere conclusie uit het eerste onderzoeksrapport is dat CARC geen andere di-isocyanaten bevat. Een korte toelichting op verschillende mogelijke toepassingen van di-isocyanaten, met name TDI, HDI en MDI volgt. Besloten is het vervolgonderzoek in eerste instantie alleen op HDI te richten, niet alleen vanwege de hoge prioriteit, maar ook omdat dit relatief afgebakend en daardoor redelijk eenvoudig is. Inmiddels zijn elf onderzoeksvragen en zeven werkpakketten gedefinieerd. Daarvan zijn er vijf algemeen (WP 3, WP 5.1, WP 7.1, WP 8.1 en WP 9) en twee specifiek voor POMS (WP 4 en WP 6). WP 5.2, WP 7.2 en WP 8.2 zijn niet aan de orde. De verschillende werkpakketten worden kort toegelicht. Bij WP 4 wordt specifiek vermeld dat dit er wat anders zal uitzien dan WP 4 van bij het Chroom 6-onderzoek. Hierbij wordt namelijk gekeken naar 'slechts' twee functies/taken, namelijk spuiters en betrokkenen bij spot painting (waarbij het spuiten buiten de spuitcabines plaatsvond). Hierbij wordt gebruik gemaakt van een TNO-model, dat is ontwikkeld

voor het spuiten van auto's, en dat vooral een kwantitatief beeld geeft over de blootstelling.

Datum
15 mei 2018

De vraag is of het onderzoek beperkt moet blijven tot HDI of dat een breder onderzoek nodig is. Daarnaast is de vraag of alleen moet worden gekeken naar HDI in CARC of naar HDI als bestanddeel van verschillende producten op de POMS-locaties. Een argument om het onderzoek breder te trekken, is dat spuitlakken en adhesieven, naast CARC, ook andere di-isocyanaten kunnen bevatten. Doelstelling is hier uiterlijk eind deze maand duidelijkheid over te hebben.

Reactie klankbordgroepleden

- Verwezen wordt naar de op 6 februari 2017 gehouden workshop bij RIVM over HDI. Hiervan heeft de heer 5.1.2e destijds werkaantekeningen opgesteld, waarin antwoorden op vijftien vragen terugkomen. Daarnaast is een rapport van de Gezondheidsraad verschenen waarin veel antwoorden op vragen rondom HDI worden gegeven. Dit staat op de website van de Gezondheidsraad. De klankbordgroep ervaart het als een tekortkoming dat deze stukken niet zijn meegestuurd, omdat de relevantie van het plan van aanpak nu niet goed kan worden beoordeeld.
- Ook wordt gemeld dat het VUMC eerder onderzoek heeft gedaan naar een diagnostische regel voor PUR in relatie tot MDI, in opdracht van het ministerie van VWS. Hierbij zijn verschillende Nederlandse experts betrokken geweest. De opzet hiervan kan ook relevant zijn voor dit onderwerp. Ook wordt een proefschrift van 5.1.2e genoemd, als waardevol studiemateriaal voor onderzoek.
- Voorgesteld wordt om ook bij dit onderzoek weer een expertgroep te vormen en hier vanaf het begin ook leden van de klankbordgroep bij te betrekken, om het proces soepeler en efficiënter te laten verlopen. Om te voorkomen dat de rollen onduidelijk zijn, is het advies dat klankbordgroepleden geen lid zijn van de expertgroep, maar als waarnemer, toehoorder of onafhankelijk deskundige bij de expertgroepbesprekingen aanwezig zijn.
- Eveneens wordt voorgesteld dat de klankbordgroepleden suggesties kunnen doorgeven voor onderzoek(sbronnen) en mee kunnen denken over de opzet van het onderzoek, zonder de onderzoeken te beïnvloeden, zodat ze niet achteraf hoeven te corrigeren.
- Gevraagd wordt hoe wordt omgegaan met vragen die al op 4 juni naar voren kunnen komen over stoffen in CARC, naast Chroom 6. Als antwoord zal hierop gegeven worden dat Chroom 6 de eerste stof is die bij de POMS is onderzocht en dat vervolgonderzoek naar andere stoffen volgt. Dit komt ook terug in het synthesesdocument.
- Gevraagd wordt wat de insteek van het onderzoek is. Wordt hierbij bijvoorbeeld ook gestreefd naar een coulance-/aansprakelijkheidsregeling of leven er specifieke vragen bij betrokkenen? Gepleit wordt voor een gerichte, efficiënte aanpak, waarbij niet per se het protocol voor de Chroom 6-onderzoeken hoeft te worden gevolgd. Inzake de coulanceregeling wordt aangegeven dat pas aan het eind van het CARC-onderzoek kan worden bekeken of deze moet worden aangepast.
- Gevraagd wordt of bij het Chroom 6-onderzoek naar voren gekomen vragen over CARC worden meegenomen bij dit onderzoek. Dit is het geval.
- Er is nog niet voldoende onderbouwd waarom alleen naar HDI wordt gekeken.
- Er worden vraagtekens gezet bij de opmerking dat epidemiologisch onderzoek onder oud-werknemers van de POMS-locaties niet mogelijk is als het gaat om

Datum
15 mei 2018

HDI (WP5.2). Dit kan niet zo boud worden gesteld en ook niet bij voorbaat worden uitgesloten. Het argument dat de totale populatie onbekend is, is niet voldoende. De powerberekening zou opnieuw uitgevoerd moeten worden en niet zomaar overgenomen moeten worden uit de rapportage van WP5.2 POMS-locaties over Chroom 6. Aangegeven wordt dat er geen kankergevallen bekend zijn, maar 'alleen' astmatische aandoeningen. Dit maakt dat een epidemiologisch onderzoek in het geval van HDI wellicht mogelijk is terwijl dat niet voor Chroom 6 gold.

- Bij de eerder gemaakte opmerking door klankbordgroepleden dat HDI gemakkelijker te onderzoeken is dan Chroom 6, worden vraagtekens gezet door andere klankbordgroepleden. Of astma door HDI is veroorzaakt is niet gemakkelijk te bepalen. Testen of iemand allergisch is kan wel maar is mogelijk gevaarlijk. Daarnaast zijn patch testen wel mogelijk.
- Ook blijft de vraag over afbrokkelende tanden die voortkwam uit het onderzoek op de POMS-locaties naar Chroom-6 nog over. De vraag is nu of HDI daar mogelijk een verklaring voor kan zijn.
- Er wordt ook ter discussie gesteld of het onderzoek en de planning efficiënter kan. Wat is de primaire doelstelling ook al weer van dit onderzoek. Moeten alle chroom-6 vragen wel gesteld worden? Volg niet zomaar het protocol van Chroom-6.
- Opgemerkt wordt dat het blokdiagram met de samenhang tussen de werkpakketten niet altijd logisch is. Zo is er nu geen lijn tussen WP 3 Blok II en WP 4 en wordt geen relatie gelegd tussen WP 7.1 en WP 6 en WP 5.1. Daarnaast is er geen relatie tussen WP 4 en WP 5.1, terwijl blootstellingsgegevens juist van belang zijn voor het expertpanel.
- Inzake sensibilisering wordt gevraagd of er indicaties zijn dat deze zijn opgetreden. Dit kunnen specifieke vormen van astma zijn, maar zouden ook tand- en tandvleesproblemen kunnen zijn. De twee laatste aandoeningen hingen niet met Chroom 6 samen. Het meten of mensen wel of niet gesensibiliseerd zijn, zal lastig zijn als hiervoor alleen diagnostische methoden gebruikt worden. Het toepassen van andere methoden wordt dan ook aangeraden. Verwezen wordt naar onderzoekstechnieken in Duitsland en de Verenigde Staten op dit gebied.
- Bij de onderzoeksvragen wordt aandacht gemist voor thermische degradatieproducten, terwijl hier veel discussie over is. Aangeraden wordt om Scarping, expert op dit gebied, ook bij dit onderzoek te betrekken.
- Bij medisch onderzoek zou ook gekozen kunnen worden voor het uitvoeren van challenges en voor patchtesten voor huideffecten. Met deze laatste testen heeft TNO veel ervaring en kennis.
- Het lijkt minder efficiënt om vóór de zomer eerst een voorlopige lijst met aandoeningen gerelateerd aan HDI samen te stellen, vervolgens gesprekken te voeren en pas na de bijeenkomst van de expertgroep met een definitieve lijst te komen. Toegelicht wordt dat hiervoor gekozen is om de werkzaamheden van de werkgroepen zo snel mogelijk te laten starten. Verwacht wordt dat de voorlopige lijst niet veel zal wijzigen. Het voeren van gesprekken staat hier los van en richt zich vooral op blootstelling.
- Als ervoor gekozen wordt om in dit onderzoek ook breder aandacht te besteden aan HDI als bestanddeel van verschillende producten op POMS-locaties moet dit goed worden toegelicht. Aangegeven wordt dat het om een grote hoeveelheid geregistreerde producten gaat waar isocyanaten in zitten: dit zijn er ongeveer 400, waarvan een aantal inmiddels is uitgefaseerd.

Vervolg**Datum**

15 mei 2018

De heer ^{5.1.2e} verwerkt de gemaakte opmerkingen in een 2^e versie van het plan van aanpak en zorgt ervoor dat de klankbordgroepleden alsnog de werkaantekeningen van de workshop over HDI van RIVM, het genoemde rapport van de gezondheidsraad en het onderzoek van VUMC naar PUR ontvangen. De klankbordgroep geeft nu nog geen advies over het plan van aanpak voor het HDI-onderzoek, maar zal dit in de vergadering van 10 juli doen. Het onderzoeksplan WP 4 komt ook op die datum aan de orde. Het onderzoeksplan WP 6 wordt in het najaar besproken. De rapportages verschijnen tussen november 2018 en juni 2019, waarbij op rapport WP 9 schriftelijk gereageerd kan worden. Doelstelling is alles vóór juli 2019 af te ronden.

5. WVTTK en rondvraag

Gevraagd wordt of er nog andere vervolgonderzoeken naar stoffen te verwachten zijn, zoals aromatische stoffen of diesel. Dit is de heer ^{5.1.2e} niet bekend; wellicht is de heer ^{5.1.2e} hiervan op de hoogte, vanuit zijn lidmaatschap van de paritaire commissie.

De volgende vergadering is op 10 juli. Over de datum van de daarop volgende vergadering (in principe 10 september) vindt nog afstemming plaats.

Niets meer aan de orde zijnde, dankt de voorzitter de aanwezigen voor hun inbreng en sluit de vergadering om 15.05 uur.